

Forfatter Sally Altschuler

"Dybest set opfatter jeg mig selv som en fortæller"

”Dybest set opfatter jeg mig selv som en fortæller”

Forfatteren Sally Altschuler har skrevet over 30 børnebøger. I 2011 sprang han ud som voksenforfatter med slægtsromanen *En engel bag øret*, der er baseret på hans egen familiehistorie. Rambam har talt med ham om forholdet mellem fiktion og fakta, om en talende hest ved navn Hillel og om gentagne gange at melde sig ind og ud af Mosaisk Troessamfund.

Af Helene Apelt

”Tak til hele min familie, uden hvem jeg havde været nødt til at digte alt dette helt selv.”

Med disse indledende ord sender Sally Altschuler en kærlig hilsen til sin familie, der gennem generationer – intetanende om forfatterens forehavende – har bidraget til slægtsromanen *En engel bag øret*. Et værk, der også er udkommet i en børnevenlig udgave med titlen *Min tipoldefar var russer og havde slangekrøller*. Det er vel at mærke en slægtsroman, for som takketalen antyder, holder værket sig ikke på den faktisk korrekte side af virkeligheden. Selv siger Sally Altschuler om troværdigheden i de to fortællinger: *”Måske er fortællingerne ikke troværdige som tyngdeloven. Men som litteratur kan de ikke være mere troværdige, end de er.”* Han understreger da også – som den historiefortæller han er – at vores virkelighed er noget, vi selv skaber:

”Virkeligheden er noget, som vi konstant skaber, i og med at vi fortæller om vores omverden. Virkeligheden bliver skabt af vores fortællinger. Vi finder

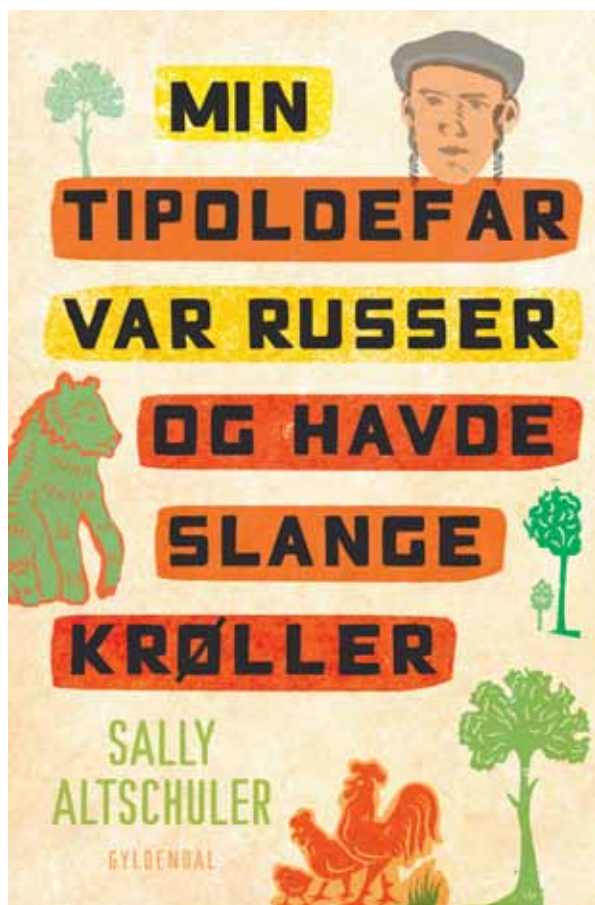
ikke på vores fortællinger ud fra virkeligheden. Vi skaber virkeligheden via vores fortællinger.”

Grundmaterialet er forfatterens egen slægtshistorie. Han fører os fra 1860’ernes Rusland frem til farfaderen Feivel Altschulers ankomst til Danmark den 14. maj 1912 – samme dag som Christian den Tiende blev udråbt til konge. Men historien om, hvordan Sally Altschulers familie blev dansk, er spædet op med fantasifulde karakterer som den vodka-drikkende dværg Pinke, en oprørske rabbiner-datter, en bevinget engel og en talende bjørn, fnisende køer, en filosofisk ræv og dumme høns. Og tipoldefaren Berel Hiswerovitz, der ifølge pålidelige kilder kunne tale med disse dyr.

Fiskekrogen

Berel lærer at tale med dyrene, da han en forårsdag i 1868 er på vej hjem til Antonovka, en ubetydelig flække i den russiske zars enorme imperium. Her

”Dybest set opfatter jeg mig selv som en fortæller”

bliver han stoppet af en bjørn, der vil have ham til at fjerne en fiskekrog, der har sat sig fast i dens store lab. Da bjørnen er luntet væk efter den vellykkede redningsaktion, diskuterer Berel til sin egen overraskelse dette usædvanlige møde med sin hest Hillel, der er opkaldt efter en jødisk lærer.

– Sig mig engang, sagde den bjørn virkelig tak? spurgte han Hillel.

– Hvad ellers? sagde Hillel. Han havde naturligvis ikke forventet et svar, men oven på alt det, som var sket, overraskede det ham kun en lille smule. (...)

– Huh, sagde han. – Er det dig, Hillel, der pludselig kan tale, eller er det mig, der kan noget, jeg ikke kunne før?

Hillel fortsatte sit rolige trav.

– Hvad ved jeg, jeg er jo kun en hest.”

Begge bøger udkom i 2011, men Sally Altschuler skrev først *Min tipoldefar var russer og havde slangekrøller*. Den fabulerende fortælleglæde og den Gabriel García Márquez-inspirerede magiske realisme, som præger børnebogen, har også fundet vej til *En engel bag øret*. Det er de kaglene suppehøns, der tror, at de er på vej til landet, der flyder med korn og orme frem for slagtebænken, et godt eksempel på. Hønsene vil Berel dog ikke tale med, for tænk nu hvis de endte på hans egen tallerken! Sally Altschuler nævner den sludrende facon, uhøjtideligheden og det udflydende forhold mellem fiktion og fakta som vigtige komponenter i begge værker:

”Jeg tror, at der er en uhøjtidelighed i *En engel bag øret*, som jeg henter fra mit børneforfatterskab. Dybest set opfatter jeg mig selv som en fortæller.” Nu

”Dybest set opfatter jeg mig selv som en fortæller”

skal I kraftedeme bare høre.” Allerede i første klasse blev jeg smidt ud af timerne, fordi jeg snakkede for meget og skulle fortælle for mange historier. Men der er helt andre dybder i En engel bag øret, som handler om svigt og skuffelse.”

Jødevejen i Antonovka

Berel er familiens – og fortællingens – naturlige midtpunkt og ydermere tipoldefar til fortælleren Sally Altschuler. Berel deler de sorger, som han ikke har lyst til fortælle andre, med sin trofaste hest Hillel. For tilværelsen i den lille flække Antonovka er hård og ubarmhjertig. Børnedødeligheden er høj, pogromer er der rigeligt af, og unge jødiske mænd tvinges til at aftjene værnepligt i årevis. Det vidner onkel Jankls historie om. Efter 18 år i zarens tjeneste kan han endelig vende hjem til familien i Antonovka som et mærket menneske. Undervejs har han glemt de mest grundlæggende jødiske leveregler. Vi følger Hiswerovitzernes kamp for at overleve den seje tilværelse på Jødevejen, mens verden omkring dem er under hastig forandring. Det er en brydningstid, hvor de drastiske ændringer i det regelbundne jødiske samfund fører til opbrud og emigration. Rabbinerdatteren Fruma flygter – med hjælp fra Berel og Hillel – sammen med den unge hasid Arele. Mens Berel har indordnet sig den herskende samfundsorden, bryder den gravide Fruma det lille shtetl-samfunds normer og gifter sig med sin elskede Arele. Hun vil også revolutionere verden og deltager i attentatet på zar Alexander den Anden i 1881.

De mange forandringer ude i verden sætter deres præg på den traditionelle tilværelse på Jødevejen. Revolutioner, demonstrationer, pogromer og jernbanens fremrykken gør et uudslætteligt indtryk på familien Hiswerovitz. Samtidig med at Berel prøver at holde sammen på familien, begynder han at tvivle på rabbinerens autoritet. For selv rabbineren kan ikke give ham fornuftige svar på hans mest påtrængende spørgsmål. Intet under at han tyr til samtaler

*Bryllupsbillede fra Dnepropetrovsk 1912.
Farmor Dunya og farfar Feivel.*

med sin hest, når tvivl og frustrationer nager. Det faktum, at Berel kunne tale med dyrene – for det er et faktum, siger Sally Altschuler – hænger sammen med, at han er en tvivler, der sætter spørgsmålstegn ved tingenes tilstand uden at fordømme:

”Han er tvivleren, der peger udad. Det er derfor, han kan tale med dyrene. Han har øre for det. Han er en, som ikke tager alting for givet. Det er et sundt karaktertræk. Det kan godt være, at man ikke bliver lykkelig af det, han blev ikke specielt lykkelig af at have det sådan. Måske fordi han valgte at holde sin tvivl for sig selv. Men set fra et menneskeligt synspunkt er det prisværdigt.”

”Dybest set opfatter jeg mig selv som en fortæller”

"For det er absolut en jødisk familiehistorie, måske meget mere jødisk end jeg er, hvis man kan gradboje det at være jøde. Selvom jeg et par gange har meldt mig ud af Det Mosaiske Troessamfund, spiser svinekød (dog ikke ret meget) og i øvrigt ikke overholder nogen af alle de jødiske regler og forskrifter, har giftet mig med en shikse, kun sjældent viser mig i Københavns synagoge, ikke har opdraget vores børn som jøder og ikke har det fjerneste ønske om at bo i Israel, så er det alligevel sådan, at når jeg bliver spurgt, og forresten også når jeg ikke bliver det, altid vil sige om mig selv, at jeg er jøde. Det, synes jeg, er forunderligt."
(En engel bag øret, s. 8).

Sally Altschuler understreger, at det er påfaldende, at stilen i *En engel bag øret* er så munter, når bogen er befolket med så mange ulykkelige mennesker: *"Der er faktisk ikke ret mange, der bliver lykkelige, når det kommer til stykket. Det er egentlig mærkeligt, for det er jo en munter fortælling."*

Selvom han gør en pointe ud af, at værkerne *ikke* omhandler Holocaust, er det svært at vige udenom de seks millioner jøder, der omkom under 2. Verdenskrig. For som han siger, ligger det der som en klangbund i fortællingen: *"Alle, der læser romanen nu, ved, at det kommer. Det er ligesom på en indisk citar, hvor der er en masse strenge, som du ikke rører. De ligger der bare og klinger med. Sådan er det med Holocaust her. Den er der, og den er uafviselig, og den giver dybden. Fordi vi ved, at den er der. Bogens personer ved det ikke."*

Fra et socialdemokratisk boligbyggeri i Valby til 1860'ernes Antonovka

Sally Altschuler blev født på den anden side af krigen i 1953 og voksede op i et socialdemokratisk

boligbyggeri i Valby med sine forældre og to ældre søskende. Som ung hippie fyldte det jødiske ikke meget i hans bevidsthed. Men i løbet af 1980'erne trængte familiehistorierne sig på, og han begyndte at optage kassettebånd med Faster Sara, som ikke var bleg for at snakke. I takt med hans gryende interesse for slægtsforskning fik den jødiske identitet en mere fremtrædende rolle.

"Min opfattelse af mig selv som jøde har undergået en forandring, i takt med at jeg har arbejdet med materialet. Der er faktisk sket det, at jeg meldte mig ind i Troessamfundet igen igen. Jeg har meldt mig ud og ind nogle gange, alt efter hvordan min fornemmelse var. Nu trak jeg så meget på det, så jeg tænkte: "Aj, jeg bliver sgu nok nødt til at være medlem." Det jødiske aspekt er blevet skubbet længere frem i min bevidsthed. Jeg er ikke blevet mere religiøs, overhovedet ikke. Jo mere jeg beskæftiger mig med religion, jo mere tåbeligt synes jeg, det er. Men det er jo sådan et eller andet med oprindelse. Hvem fanden er vi, og hvad er vi rundet af? Hvordan nedarves fadrenes dyder og synder? Jeg har beskæftiget mig længe med det, så når man går så meget ind i det, så fylder det mere og mere."

Slægtsromanerne er skrevet på baggrund af de lange samtaler med Faster Sara, der blev født i København den 10. november 1912, umiddelbart efter at Sally Altschulers farfar Feivel Altschuler og farmor Dunya, født Hiswerovitz, kom til byen. I starten havde han ikke en klar fornemmelse af, at han ville skrive en roman, men med tiden tog idéerne og personerne form:

"Udgangspunktet er alle de kassettebåndoptagelser, jeg lavede med Faster Sara. Jeg startede med mine interviews i 1980'erne. På et tidspunkt blev det klart for mig, at her lå der guld. Jeg vidste hele tiden, hvor jeg skulle begynde. Det var den historie med Berel og bjørnen, hvor Faster Sara fortæller: "Jamen altså din tipoldefar, han kunne snakke med dyrene. Det vidste alle." Hun syntes, det var en vidunderlig historie. I begyndelsen tænkte jeg i børne-

"Dybest set opfatter jeg mig selv som en fortæller"

Sally Altschuler og sønnen Simon besøgte Antonovka i 2006.

historier. Da jeg kom ind i stoffet, begyndte jeg på researchen. Der ændrede det karakter, efterhånden som jeg virkelig begyndte at researche og f.eks. fik fat i gamle dokumenter fra arkiver i Polen.”

Antonovka revisited

Sally Altschuler har gjort meget ud af research-fasen og har bestræbt sig på at skabe en autentisk atmosfære. Han har hentet inspiration i de jødiske universer, som de jiddisch-sprogede forfattere Sholem Aleichem og Isaac Bashevis Singer skabte. I 2006 fik han et rejselegat fra Kunstrådet, så han kunne tage på research-rejse til Antonovka og Odessa. Hans 17-årige søn Simon tog med.

”Inden jeg vidste, hvor Antonovka lå, havde jeg anbragt det et tilfældigt sted på kortet, hvor jeg syntes, det kunne passe. Så finder jeg rent faktisk ud af, hvor Antonovka ligger. Og så viser det sig, at det ligger inden for en radius af 10 km af det sted, hvor jeg havde anbragt det. Det er shocking! Der var jo et rimeligt stort område at tage af.”

Rejsen tilbage til Antonovka beskriver Sally Altschuler som en unik oplevelse, der modbeviste hans fordomme om det tidligere Østeuropa:

”Jeg vidste, at Hviderusland var Europas sidste diktatur og var forberedt på det værste såsom lukket-hed og østtyske tilstande. Det var fuldstændig det modsatte. Vi blev modtaget med en åbenhed og en

”Dybest set opfatter jeg mig selv som en fortæller”

gæstfrihed, så du tror, det er løgn. Vi kom ind på rådhuset en fredag eftermiddag i Kalinkovich og skulle spørge om nogle ting.

”Jamen sæt jer ned, I skal have noget te.”

Hende, der sad på kontoret, slog ting op for os og ringede rundt fra Herodes til Pilatus for at hjælpe. Så tog vi ud til Antonovka og mødte en kvinde med sit lille barn. Hun hjalp os med at finde nogle af de gamle damer. Heldigvis havde vi en glimrende tolk, så vi kunne tale ret ubesværet med dem. Det var forrygende.”

Han tilføjer: *”Vi fandt vejen, hvor min farmor var født. Der bor ikke nogen jøder længere i Antonovka, men den hedder stadig Jødevejen. Der er imidlertid et par hundrede jøder i Kalinkovich få kilometer derfra. Der fandt vi en mand, der hed Itzhak Hiswer – ligesom min farmor. Familien droppede ”owitz” på et tidspunkt. Itzhak var født på Jødevejen. Han var generationen efter min farmor. Vi kunne ikke finde nogen navne, der passede, men han var sikker på, at vi var i familie, for der var ikke så mange, der hed Hiswer derude. Det løb os koldt ned ad ryggen.”*

Under skrivefasen allierede han sig med sin gamle klassekammerat Jan Schwarz, der underviser i jiddisch ved Lunds Universitet. Han læste manuskripterne og korrigerede for fejl. Men han nåede ikke at tjekke titlen på *Min tipoldefar var russer og havde slangekrøller*, før den kom i tryk, erkender Sally Altschuler. *”Da han så titlen, ringede han til mig og sagde: ”Din tipoldefar var kraftstjelele ikke russer. Han var jøde. Han var i hvert fald ikke russer.” Russer, det var jo en nationalitet, og det var jøde også. Det stod i deres papirer, om de var det ene eller det andet. Titlen holder ikke.”*

I forbindelse med historien om Gesia Gelfman oplevede Sally Altschuler noget nær det modsatte. Han opfandt nemlig to stærke kvindelige karakterer for at kunne skildre brydningstiden i den jødiske verden. Til det formål fik han brug for Fruma og hendes veninde Gesia Gelfman:

”I det hele taget er der virkelig meget, som jeg ikke ved. Der er mange huller i historien, men det skal ikke forhindre mig i at kaste mig ud i denne beretning. Jeg bilder mig ind, at jeg, ufuldstændigheden til trods, har tilegnet mig en del viden om de begivenheder, den omhandler, og desuden er det jo netop således, at historien i det hele taget har det med at hele sig selv. Lakunerne er som den bløden- de flænge, min tipoldefar efterlod i bjørnens lab, de lukker sig selv.

Fortællingerne standser blødningen, ordene danner særskorper på historiens rifter, og med tiden dannes der virkelighed der, hvor der før blot var hvide pletter i den store erindring. En virkelighed ganske som alt det, der er udenom. På bjørnelabben bliver måske et ar tilbage, men ikke engang det er der efter de revner i historiens uendelige korpus, som fortællingen heler.

En historie kan være nok så sand, men hvis ikke den fortælles, så er den ikke virkelig. Og omvendt. Der findes ingen virkelighed, som ikke er fortalt. Sandheden og virkeligheden er ikke nødvendigvis det samme. Hvis man kan tillægge historier nogen iboende stræben, så er det en stræben efter at blive virkelige. Således også med fortælleren, mig, Sally Salomon Altschuler, en mand med et pigenavn. Jeg vil også være virkelig, og derfor denne fortælling om, hvorledes det gik til, at jeg blev født og voksede op i Danmark, dette lille forblæste kongedømme, et perifert sprogområde og et randområde i jødisk kultur.” (En engel bag øret, s. 7-8).

”Dybest set opfatter jeg mig selv som en fortæller”

"Jeg har brug for en karakter, der bryder ud, for jeg skal ud i verden. Og måske fordi Fruma repræsenterer et eller andet, som jeg kan identificere mig med. Da jeg begynder at lave hendes historie, giver jeg hende en veninde, som er revolutionær og jøde, og som er stukket af fra et arrangeret ægteskab. Hun hed ikke Gesia Gelfman i starten, men så finder jeg ud af, at hun denondebroderemig har eksisteret. Hun hed Gesia Gelfman, og hun var med i den gruppe, der myrdede zar Alexander den Anden ved et bombeattentat i marts 1881. Hele gruppen blev arresteret og henrettet, undtagen hende, for hun var gravid. Hun føder så et barn i fængslet, der tilstøder komplikationer, og hun dør relativt kort tid efter

fødslen. Det interessante ved den historie er, at da hun føder i fængslet, er zarens livlæge til stede, hvilket han normalt ikke er, når folk føder i et fængsel. Det er meget mærkeligt. Men det er historisk korrekt. Det er endnu mere mærkeligt, at hun dukkede op i min fortælling. Hun var dukket op i min fortælling, inden jeg vidste, at hun fandtes."

Som afrunding på den utrolige, men sande historie siger Sally Altschuler: *"Det bekræfter mig kun i min forestilling om, at virkeligheden ikke er noget, der er fuldstændig uforanderligt og uafhængigt af bevidstheden. Den er relativ."*

"Dybest set opfatter jeg mig selv som en fortæller"